

კოვიდ -19 პანდემიის პირობებში საქართველოს განვითარების სტრატეგიის საკითხის განხილვისათვის

ეკა ლეკაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ნაშრომში თავმოყრილია გლობალური და ეროვნული ეკონომიკის დონეზე წარმოშობილი პრობლემათიკა, რომლებმაც კოვიდ 19 პანდემიის პირობებში იჩინა თავი და რომელთა გათვალისწინებაც უმნიშვნელოვანესია, როგორც პოსტპანდემიური ეკონომიკის აღდგენის, ასევე მდგრადი და უსაფრთხო ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის უზრუნველსაყოფად.

საკვანძო სიტყვები: კოვიდ 19, საქართველო, ეკონომიკა; პრობლემები.

საფინანსო ეკონომიკური კრიზისების, გლობალიზაციის პირობებში გაზრდილი უთანასწორობის, ეკოლოგიური კატასტროფების რიცხვის ზრდამ ეკონომიკური თეორიის დაშვებების და მისი სამართლიანობის მიმართ კითხვები გააჩინა. რა თქმა უნდა, ძალიან რთულია აღმოჩნდა თავის დადწევა მეინსტრიმული შეხედულებების და გაბატონებული თეორიული ეკონომიკური რეცეფტების გავლენისგან, რომელიც ვაშინგტონის კონსესუსის საფუძველზე ყალიბდებოდა, თუმცა ეს პროცესი მკაფიოდ დააჩქარა 2019 წლის ბოლოს კოვიდ-19 პანდემიის დაწყებამ. შედეგებმა აჩვენა, რომ ეკონომიკურ პროცესებზე და პოლიტიკაზე პირველხარისხოვანი გავლენა შესაძლებელია ჰქონდეს არაეკონომიკური ხასიათის ფაქტორებს და მას შეუძლია ეკონომიკურ მოდელს სრულად შეუცვალოს შინაარსი. აღნიშნულიდან გამომდინარე, სრულიად ახალი რეალობის წინაშე აღმოჩნდნენ ქვეყნები ეკონომიკური სტაბილურობის, უსაფრთხოების და განვითარების პოლიტიკის კონტექსტის გათვალისწინებით. ნაშრომის მიზანია გავანალიზოთ საკითხები, რომლებიც გათვალისწინებული უნდა იქნას საქართველოს განვითარების სტრატეგიის შემუშავებისა და ეკონომიკის რესტრუქტურისაციის პროცესში კოვიდ 19 პანდემიის პერიოდში მიღებული გამოცდილებიდან გამომდინარე.

კოვიდ - 19-ის პანდემიის პირობებმა კიდევ ერთხელ დაგვანახა თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკის სახე, სირთულეების ის ნუსხა, რასაც აწყდებიან ეროვნული ეკონომიკები და რომელთა გადაწყვეტაც შეუძლებელია მეინსტრიმული დღის წესრიგის ფარგლებში. ბაზრის მექანიზმმა კრაზი განიცადა ეკონომიკის ჩაკეტვის პირობებში. პანდემიამ სერიოზული დარტყმა მიაცენა საწარმოო და სატრანსპორტო ინდუსტრიებს, რამაც გამოიწვია დარღვევები გლობალური ღირებულების ჯაჭვებში და პროდუქციის მიწოდებაში, ასევე, გამოიწვია სამუშაო საათების შემცირება და სამუშაო ადგილების დაკარგვა ამ სექტორებში.

მდგრადი განვითარების მიზნების ანგარიშის (2020) მიხედვით, COVID-19 ეფექტები იმდენად მადესტაბილიზირებელი იყო, რომ მან საფრთხეს შეუქმნა მდგრადი განვითარების მიზნებს (SDG), მათ შორის მეცხრე მიზნის (გამძლე ინფრასტრუქტურის შექმნა, ინკლუზიური და მდგრადი ინდუსტრიალიზაციის ხელშეწყობა და ინოვაციების განვითარება) პროგრესს. 2020 წლის პირველ კვარტალში გლობალური მრეწველობის წარმოების ზრდამ მკვეთრი შემცირება განიცადა (6.0 პროცენტით) ეკონომიკების ჩაკეტვის ზომების გამო. ამავე პერიოდში ჩინეთში, მსოფლიოს უმსხვილეს სამრეწველო ქვეყანაში, COVID-19-მა გამოიწვია წარმოების უპრეცედენტო ვარდნა (14,1 პროცენტით). მრეწველობა ითვლება რა მთლიანი ეკონომიკური ზრდის მამოძ-

რავებელ ძრავად, სამრეწველო წარმოების ასეთმა გლობალურმა კრიზისმა სერიოზული გავლენა იქონია მსოფლიო ეკონომიკაზე.

ასევე, საჰაერო ტრანსპორტის ინდუსტრიამ, რომელიც ბოლო წლებში ეკონომიკური განვითარების მამოძრავებელი ძალა იყო, თავისი არსებობის ისტორიაში ყველაზე მკვეთრი ვარდნა განიცადა. COVID-19-ის აფეთქებამ დამანგრეველი შედეგები მოუტანა საავიაციო ინდუსტრიას. 2020 წლის აპრილისთვის მთავრობების მიერ მოგზაურობის მკაცრმა შეზღუდვებმა გამოიწვია საჰაერო რეისების 90 პროცენტის შეჩერება, მოგზაურობის მოთხოვნა ნულამდე დაეცა. 2020 წლის პირველ ხუთ თვეში, მგზავრთა რიცხვი 51.1 პროცენტით შემცირდა 2019 წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით. საერთაშორისო სამოქალაქო ავიაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის შეფასებით, პანდემიამ შეიძლება გამოიწვიოს 2.29 მილიარდით 3.06 მილიარდი მგზავრის შემცირება, რაც ავიაკომპანიებისთვის \$ 302 მილიარდი და \$ 400 მილიარდი წლიური მთლიანი საოპერაციო შემოსავლებია. ჩვეულებრივ საქმიანობასთან შედარებით საჰაერო ტრანსპორტი ეკონომიკური განვითარების მამოძრავებელი ინდუსტრიაა (მდგრადი განვითარების ანგარიში, 2020).

რაც შეეხება საქართველოს, საქართველოს სტატისტიკის სამსახურის მონაცემებით, ეკონომიკის გახსნის ეტაპისთვის, 2021 წლის 20 მაისის მდგომარეობით, საქართველოში უმუშევრობის დონემ 21, 9% -ს მიღწია რაც 3.7 %-ული ერთეულით მაღალი მაჩვენებელია წინა კვარტალთან შედარებით. ამასთან, უმუშევრობის ზრდა უფრო მაღალია ქალაქში (40.1%), ვიდრე სოფელში (34,7%)¹. 2020 წელს რეალური მშპ-ს ზრდამ -6,8% შეადგინა, რაც წინა წლის მონაცემთან შედარებით 12,3 % პროცენტით ნაკლებია.

2021 წლის მაისში წლიური ინფლაციის დონემ 7.7 % შეადგინა. ყველაზე დიდი წვლილის მქონე ჯგუფებია: ტრანსპორტი, საცხოვრებელი, წყალი, ელექტრო ენერჯია, აირი, ჯანმრთელობის დაცვა (აპრილის თვეში) სურსათი და უალკოჰოლო სასმელები (ანუ პირველადი საჭიროების პროდუქტები და მომსახურება - ე.ლ.)². 2021 წლის თებერვალში წარმოების ფასების ინდექსი წინა წლის ანალოგიური პერიოდის მაჩვენებელთან შედარებით გაიზარდა 16.9%-ით. ექსპორტის ფასების ინდექსის 16.9 % - ს, ხოლო იმპორტის ფასების ინდექსის ზრდა 19.4 %-ს შეადგენს³.

მრეწველობის პროდუქციის ინდექსი სეზონური შესწორებით 2015 საბაზისო წელთან შედარებით (დიაგრამა N2) გვიჩვენებს იმ დარგებს, რომელთაც მკვეთრი აღმავლობა და დაცემა განიცადეს პანდემიით გამოწვეული ეკონომიკის ჩაკეტვის პირობებში. ნათელია, რომ იგი უკავშირდება შეცვლილი ერთობლივი მოთხოვნის სტრუქტურას.

პანდემიის პირობებში ნათელად გამოჩნდა, რომ ეკონომიკაში მთავრობის ჩაურევლობის პოლიტიკამ კრაზი განიცადა და გაჩნდა საჭიროება კრიზისული სიტუაციის მართვაზე პასუხისგებლობა აელო სახელმწიფოს. კიდევ ერთხელ დადასტურდა, რომ საბაზრო ძალები არაეფექტიანია გრძელვადიანი შესაძლებლობების გასავითარებლად. სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი გახდა არა მარტივი პასუხი კრიზისზე და რას გვიკარნახებს ბაზარი, არამედ როგორ მოახდენს მთავრობა ასეთი არაპროგნოზირებადი მდგომარეობის მართვას.

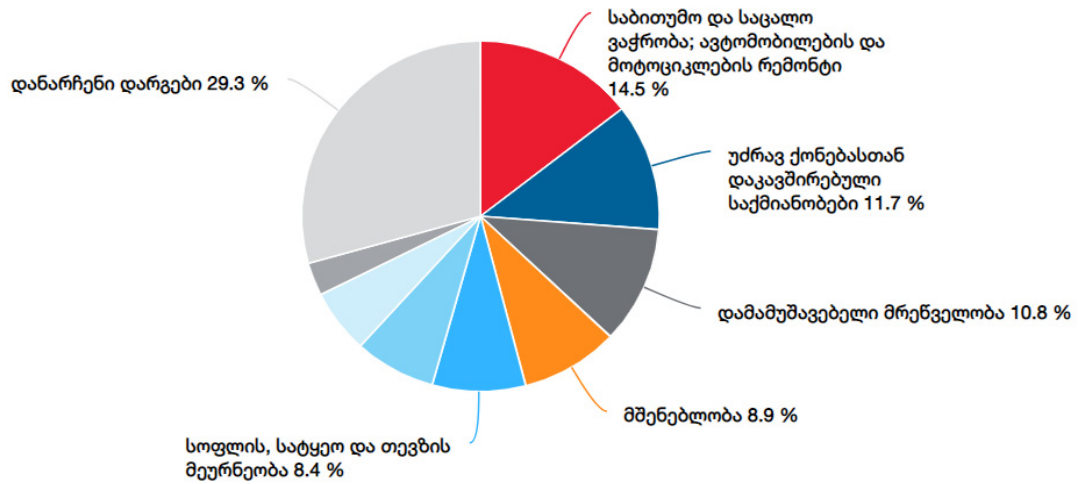
მთლიანი შიდა პროდუქტის სტრუქტურა 2020 წლისთვის შემდეგი სახისაა (იხ. დიაგრამა N1):

¹ https://www.geostat.ge/media/38438/20.05.2021.Infographic_GEO.pdf. (წდომა განხორციელდა 25.07.2021)

² https://www.geostat.ge/media/38739/03.06.2021.Infographic_GEO.pdf. (წდომა განხორციელდა 25.07.2021)

³ https://www.geostat.ge/media/37336/19.03.2021.Infographic_GEO.pdf. (წდომა განხორციელდა 25.07.2021)

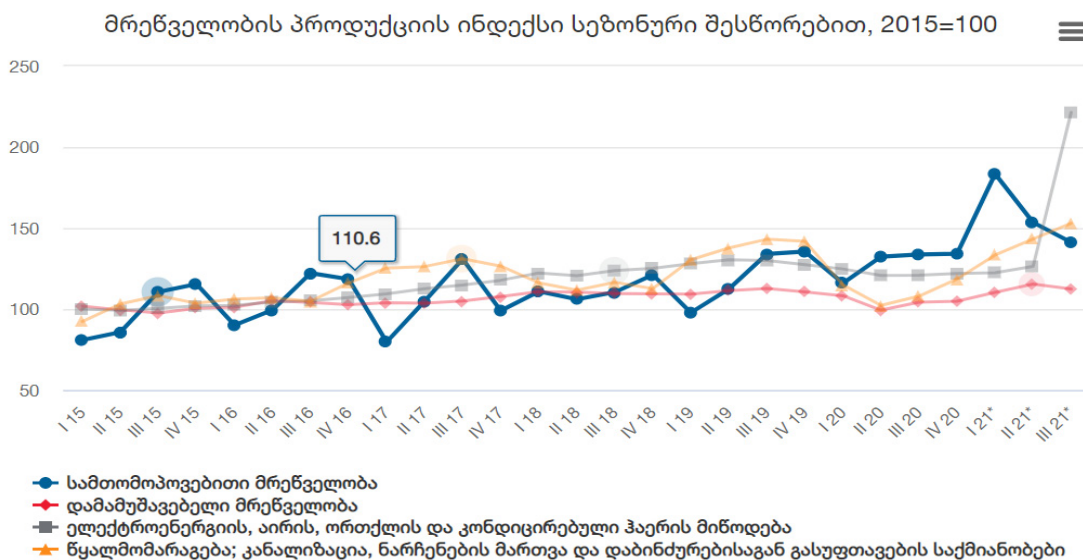
მთლიანი შიდა პროდუქტის დარგობრივი სტრუქტურა 2020* წელი, %

წყარო: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/23/mtliani-shida-produkti-mshp>
(წვდომა განხორციელდა 3.12 2022)

თანამედროვე პირობებში კოვიდ პანდემიამ სულ უფრო მეტად გაართულა ადმინისტრირებისა და მართვის პირობები, რადგან შეუძლებელი აღმოჩნდა განვითარების სტრატეგიების დაგეგმვა და განსაზღვრა. განვითარების სტრატეგიის შემუშავების და იმპლიმენტაციის სირთულეს დაემატა ის განუსაზღვრელობები, რომლებიც ვირუსის გლობალურ გავრცელებას და უმართავ სიტუაციებს მოჰყვა. აქტუალური გახდა თანამედროვე ეკონომიკური ანალიზის მეთოდი VUCA (Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity), რაც ოთხი კომპონენტის გათვალისწინებას გულისხმობს.

დიაგრამა N 2

წყარო: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/23/mtliani-shida-produkti-mshp>
(წვდომა განხორციელდა 3.12 2022)

აღნიშნული მიგვანიშნებს, რომ ეკონომიკური პოლიტიკაზე პასუხისმგებელ პირებს მოეთხოვებათ მაღალი კვალიფიკაცია და კომპეტენციები, რაც კრიზისული სიტუაციების მართვას და მთავრობის მიერ ეფექტიანი პოლიტიკის შემუშავებასა და გატარებას განაპირობებს. ამასთან, მოდელი უნდა ემყარებოდეს საზოგადოების და ხელისუფლების ერთიან სულისკვეთებას და თანხმობას, რაც წინაღობების და გაუთვალისწინებელი რისკების შემცირებას უზრუნველყოფს.

პანდემიის გავლენა მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე პროცესებზე მრავალი მეცნიერ-ეკონომისტის კვლევის ინტერესად იქცა. შეჯამების სახით შეგვიძლია წარმოვადგინოთ მათ მიერ მოცემული საზოგადო მინიშნებები, რომლებიც, რათქმაუნდა, საქართველოსაც ეხება.

აღსანიშნავია, რომ პანდემიამ დიდი დარტყმა მიაყენა მცირე სამრეწველო საწარმოებს, რომლებიც დასაქმების ძირითად წყაროს წარმოადგენენ როგორც განვითარებული, ისე განვითარებადი ეკონომიკის ქვეყნებში. ისინი შემოსავლის წარმოებაში, სიღარიბის შემსუბუქებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ და გადამწყვეტ როლს ითამაშებენ COVID-19-ის შემდგომი გლობალური ეკონომიკის აღდგენაში. ამასთან, ისინი, მცირე ზომის და რესურსების გამო, ამ ტიპის გამოწვევებთან მიმართებაში გამომოწვევლადნი არიან. მათ არ აქვთ შესაძლებლობა გაუმკლავდნენ მოულოდნელ შოკებს, თუნდაც ამჟამინდელ კრიზისს, მთავრობების დახმარების გარეშე.

კრედიტზე წვდომა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მცირე ზომის ფირმებისათვის მათი კონკურენტუნარიანობის გაზრდისა და მათთვის ადგილობრივი და გლობალური ღირებულების ჯაჭვებში ინტეგრაციისთვის. მდგრადი განვითარების ანგარიშის (2020) მიხედვით, განვითარებადი ქვეყნებში მცირე საწარმოების 34.7 პროცენტი სარგებლობს სესხებით ან საკრედიტო ხაზით. მცირე და საშუალო საწარმოების დახმარების მიზნით ფისკალური სტიმულირებისა და ფინანსური მომსახურების ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა აუცილებელია კრიზისის განმავლობაში და მის შემდეგაც მათი გადარჩენისა და განვითარებისათვის.

COVID-19-თან გამკლავება წარმოდგენილია კვლევაში და განვითარებაში (R&D) ინვესტიციების ზრდის გარეშე. მეტი ინვესტიციაა საჭირო ფარმაცევტულ ინდუსტრიაში და ისეთ უახლეს ტექნოლოგიებში, როგორცაა ხელოვნური ინტელექტი, რომელსაც შეუძლია ხელი შეუწყოს წამლებისა და ვაქცინების განვითარებას და მასთან დაკავშირებული სერვისებისა და რესურსების მართვას.

თანამედროვე ტექნოლოგიური რევოლუციის პირობებში უდიდესი მნიშვნელობა მიენიჭა მობილური კავშირების განვითარებას. იგი პრაქტიკულად უნივერსალურია, მაგრამ გლობალური მოსახლეობის დაახლოებით ნახევარი ძირითადად დაბალგანვითარებადი ქვეყნებში, ხაზგარეშე რეჟიმშია. COVID-19-მა ბევრი აიძულა იმუშაოს, ისწავლოს, ეძებოს ჯანმრთელობის დაცვა და სოციალიზაცია სახლიდან. ციფრული ტექნოლოგიები და ინტერნეტი არასოდეს ყოფილა ყოველდღიური ცხოვრების ისეთი უმთავრესი ნაწილი, როგორც პანდემიის პირობებში. თავი იჩინა ამ მიმართულებით დიდმა ჩავარდნამ, რომლის ძირითადი მიზეზი არის ინტერნეტით სარგებლობის ღირებულება და საჭირო უნარების არარსებობა.

პანდემიამ მკაფიოდ დაგვანახა, რომ უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს გამართული ინფრასტრუქტურის არსებობას არამარტო ეკონომიკური, არამედ სოციალური და ეკოლოგიური სისტემების ფუნქციონირებისათვის. გზების, რკინიგზის, მილსადენების, ელექტროენერჯის, გაზის და წყლის მიწოდების, საკომუნიკაციო ხაზების, ხიდების მიღმა ამ სისტემების პარალიზების გამოწვევა შეეძლო საინფორმაციო ტექნოლოგიების, ინტერნეტის, პროგრამებისა და პლატფორმების დეფიციტს და გაუმართავ მუშაობას, რადგან მთელი მსოფლიო იძულებით გა-

დავიდა საქმიანობის შერეულ ფორმაზე, რაც დისტანციურ მუშაობას მოიცავდა. ამ მიმართულებით ძალიან დიდი სამუშაოა გასაწევი განსაკუთრებით განვითარებად ქვეყნებში.

განვითარებული ქვეყნები თანხმდებიან ინოვაციური პროექტების დაფინანსებასა და იმპლემენტაციაზე ინფრასტრუქტურაში. მათ შორის პრობლემატურია წყლის რეურსის სათანადოდ ათვისების საკითხი, განსაკუთრებით სასმელი წყლის, თვითაღმდებნი მასალების და ჰიდროგენის (წყალბადის) შესაძლებლობების გამოყენების მიმართლებით.

სამეცნიერო წრეების კვლევის საკითხებად წარმოჩინდა შემდეგი სახის პრობლემები: ჯანდაცვის სისტემის მდგრადობის შენარჩუნების ამოცანა; უმუშევრობა; კრიზისების შედეგად გაჩერებული ბიზნესისთვის დახმარების გაწევა; საბიუჯეტო თანხების შემცირება საგადასახადო შენატანების შემცირების გამო; ერთობლივი მიწოდების და ერთობლივი მოთხოვნის შემცირება; პრობლემები საგარეო ვაჭრობაში, რაც იმპორტიორი ქვეყნების მხრიდან სასურსათო პროდუქციის ექსპორტის აკრძალვას უკავშირდება; პრობლემები მიწოდების ჯაჭვში; დისტანციურ მუშაობაზე გადასვლასთან დაკავშირებული ტრანზაქციული ხარჯები და გაურკვევლობები; გაუსაზღვრელი მოლოდინები პანდემიის ხანგრძლივობის საკითხზე და ა.შ.

პანდემიის პირობებმა საქართველოს მეცნიერ ეკონომისტებს მრავალი კითხვა გაუჩინა. მათ შორის:

- საჭიროა თუ არა საქართველოს ეკონომიკის რესტრუქტურის ახალი ინდუსტრიული პოლიტიკის კონტექსტის გათვალისწინებით?
- რამდენად დაცული იყო ეკონომიკური და სასურსათო უსაფრთხოება?
- რომელი დარგები აღმოჩნდნენ მოგებულნი და რომელი წაგებულნი?
- რომელი დარგების განვითარებაზე უნდა მოხდეს რესურსების მობილიზება და რატომ?
- რატომ არის კვლავ უმთავრესი საკითხი სამუშაო ადგილების შექმნის საკითხი და რომელმა დარგებმა უნდა იტვირთონ ეს ფუნქცია?
- რა ადგილი უკავია საქართველოს 4.0 სამრეწველო რევოლუციის შედეგების ათვისებაში?
- რატომ არის მეინსტრიმული ეკონომისტების ხედვები გადასასინჯი? რა ხარვეზებმა იჩინა თავი კოვიდ პანდემიის პირობებში?

საქართველოში, სხვა ქვეყნების მსგავსად, რთული პრობლემების წინაშე აღმოჩნდა ტურიზმის, მასთან დაკავშირებულ დარგების, ავიაციის, ტრანსპორტის, ვაჭრობის, გართობის და სანახაობების და ა.შ. ინდუსტრიები. არსებულმა მდგომარეობამ განსაკუთრებული ზიანი მოუტანა თვითდასაქმებულებს, არაფორმალურად ან არამყარი კონტრაქტებით დასაქმებულებს (უდანაზოგოები, მოვალეები, მომსახურების სფეროში, განსაკუთრებით, ტურიზმის სფეროში დასაქმებულებს).

ეს კრიზისი კაპიტალიზმის გადაზრების საშუალებას გვაძლევს. იგი მოითხოვს პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური სფეროების ტრანსფორმაციას. უფრო მეტად ხდება საჭირო ისეთი ეკონომიკური სტრუქტურის მოდელის შექმნაზე ზრუნვა, რომელიც ძირითადად, სიცოცხლის უსაფრთხოებაზე, მდგრად და ინკლუზიურ განვითარებზე იქნება პასუხისმგებელი. ყველა შესაძლო სეგმენტში უნდა ამოქმედდეს საზიარო ეკონომიკის მოდელი.

პატარა ბაზრის პირობებში გვერდს ვერ ავუვლით მსოფლიო ბაზარს, მაგრამ დამოკიდებულება უნდა იყოს მნიშვნელოვნად მცირე საარსებო და უსაფრთხოების პროდუქტებზე და მომსახურებაზე, როგორც კვება, თავდაცვა, ჯანდაცვა. აქედან გამომდინარე, ყურადღება უნდა გა-

მახვიდეს ჯანდაცვის და ეპიდემიოლოგიური სისტემის რეკაპიტალიზაციაზე, სამედიცინო აღჭურვილობის წარმოების, ფარმაცევტიკის, ბიოტექნოლოგიური პროდუქციის წარმოების, სოფლის მეურნეობისა და კვების მრეწველობის, ჰიგიენური საშუალებების წარმოების, ენერგეტიკის, ტელეკომუნიკაციების და საბინაო სექტორის განვითარებაზე. ამასთან, ამ დარგებთან ერთად უმნიშველოვანესია კვლევის და განვითარების კოორდინაცია.

მეორე ხარისხოვანი მნიშვნელობის შესაძლებელია იყოს მიტანის სერვისი, ციფრული წარმოება (რაც უზრუნველყოფილი უნდა იყოს კიბერუსაფრთხოებით) ციფრული მოწყობილობების წარმოება, ონლაინ განათლება, გაყიდვები, კონსულტაცია, ავეჯის წარმოება, შემოქმედებითი ინდუსტრიის განვითარება.

პანდემია წარმოების ტექნოლოგიებში ცვლილებებს მოითხოვს და გაჩნდა შრომის და წარმოების ორგანიზაციული საკითხების დისტანციურ მართვაზე გადასვლის საჭიროება. ეს, რათქმუნდა, შეამცირებს შრომაზე, შენობა-ნაგებობაზე გაწეულ ხარჯებს, ასევე სხვა მიმდინარე ხარჯებს, მაგრამ გაზრდის წარმოების გაციფრულებაზე, გაწეულ დანახარჯებს - სადაც ეს შესაძლებელია.

დასკვნები და რეკომენდაციები

ამრიგად, პანდემიის პირობებში პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური უსაფრთხოების საკითხები გახდება პრიორიტეტული, რაც ხელისუფლებას დიდი გამოწვევის წინაშე აყენებს. მსოფლიო ეკონომიკის ისტორიის გაკვეთილები გვასწავლის, რომ დიდი დეპრესიების, კრიზისების და საომარი მოქმედებების პერიოდში და შემდგომ ქვეყნები ხშირად მიმართავენ პროტექციონისტულ პოლიტიკას, რათა დაიცვან სამამულო წარმოება და ხელსაყრელი გარემო შექმნან სწრაფი ეკონომიკური განვითარებისთვის. თუმცა აღნიშნული სტრატეგიები ემყარებოდა ეკონომიკის ღიაობის მოდელს, ანუ მიზანი დაკავშირებული იყო ქვეყნის ეკონომიკის მსოფლიო ბაზართან შემდგომი ინტეგრირებასთან.

პანდემიის პირობებმა აჩვენა მოქმედი წესრიგებისგან განსხვავებული წესრიგის, მოდელის და სტრატეგიის შემუშავების საჭიროება, რადგან კაცობრიობა დგას მსგავსი პანდემიების განმეორების საფრთხის წინაშე. ამასთან, ჯანდაცვაზე დანახარჯების ზრდა ნიშნავს ეკონომიკის და სოციალური ცხოვრების სხვა მიმართულებებით დანახარჯების შემცირებას შეზღუდული რესურსების პირობებში.

ინკლუზიური და მდგრადი ინდუსტრიების ხელშეწყობის და მატერიალურ ინფრასტრუქტურაში, ინოვაციებსა და კვლევაში ინვესტირების გაგრძელება არის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარებისთვის.

სასწრაფოდ საჭიროა მცირე ინდუსტრიების ფინანსური მომსახურების უკეთესი წვდომა გლობალური ეკონომიკის რეანიმაციისთვის. შემოსავლების ზრდის და ეკონომიკური განვითარების უზრუნველსაყოფად კი მიზანშეწონილია, ეკონომიკის ისეთი ტრანსფორმაცია, რომელიც გადამამუშავებელი მრეწველობის და მათ შორის მაღალტექნოლოგიური დარგების განვითარებაზე იქნება ორიენტირებული. ამასთან, ეს დარგები ძირითადად ექსპორტზე ორიენტირებული დარგები უნდა იყოს. ამასთან, საექსპორტო წარმოების განვითარება აუცილებელია და ის არ უნდა ემყარებოდეს მხოლოდ ბუნებრივ ფარდობით უპირატესობას, არამედ მიზანშეწონილობიდან გამომდინარე, აუცილებელია სახელმწიფომ იზრუნოს შექმნილ ფარდობით უპირატესობაზეც.

ლიტერატურა:

1. Competing in the Next Economy. A New Innovation Age Calls for a New Innovation Game (2021). USA. Council of Competitiveness. 114 pages.
2. Ernest Liu. Industrial Policies in Production Networks. *The Quarterly Journal of Economics* (2019), 1883–1948. doi:10.1093/qje/qjz024. Oxford University Press.
3. Gagnidze, Ineza. 2021. The Scientific-Research System of Georgia in International Evaluations and Some Directions of Its Improvement. Referential and Reviewed International Scientific-Analytical Journal of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Faculty of Economics and Business. N4. <http://eb.tsu.ge/?cat=nomer&leng=ge>
4. General Principles of EU Industrial Policy. Article 173 of the Treaty on the Functioning of the European Union. Fact Sheets in the European Union – 2021. www.europarl.europa.eu/factsheets/en
5. Gvelesiani, Revaz. 2015. "Intrinsic Contradictions of Entrepreneurship Development and Self-development." *International Journal of Economics and Management Engineering*, Vol:9, No:3 1007- 1010.
6. Jose M. Salazar – Xiriachs, Irmgard Nubler, Richard Kozul – Wright. (2014). Transforming Economies. Making industrial policy work for growth, jobs and development. International Labour Office. Geneva.
7. Lekashvili, Eka, 2019. "MANAGEMENT OF INNOVATIONS IN GEORGIAN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS:KEY PROBLEMS WITH TEACHING ECONOMIC SCIENCE." *Marketing and Management of Innovations*, Issue 1 281-293.
8. Lukas Schlogl & Kyunghoon Kim (2021) After authoritarian technocracy: the space for industrial policy-making in democratic developing countries, *Third World Quarterly*, DOI: [10.1080/01436597.2021.1984876](https://doi.org/10.1080/01436597.2021.1984876) How should industrial policies be monitored and evaluated?
9. Taxonomy of Industrial Policy. Inclusive and Sustainable Industrial Development Working Paper Series WP 08/2015. Research, Statistics and Industrial Policy Branch. 46 pages.
10. Transform 2020. Resilience in the Age of Covid-19 – An Update to the 2007 Report.
11. Voluntary National Review Georgia 2020. Report on Implementation of the 2030 Agenda on Sustainable Development. Secretariat of the SDGs Interagency Council of Georgia. Administration of the Government of Georgia.
12. William F. Maloney & Gaurav Nayyar. Industrial Policy, Information and Government Capacity. World Bank Group. Equitable Growth, Finance and Institutions Global Practice Group. May 2017. Policy Research Working Paper 8056.

For the Discussion of the Development Strategy of Georgia in Period of Pandemic Covid 19

Eka Lekashvili

*Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Associate Professor, Academic Doctor of Economics*

SUMMARY

The paper summarizes the economic problems that have raised at the global and national levels, in the period of Covid 19 pandemic and which are important to consider, both for the recovery of the post-epidemic economy and for the strategy of sustainable and secure economic development.

Keywords: Covid 19, Georgia, Economy; Challenges.